

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura' körében.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA**.

Második félév.

Pesten, augusztus' 1. 1837.

5. szám.

Tartalom: Magyar literatura. Philosophia. Vecsei, a' philosophia' jötevő befolyása státus- és egyesekre; 's Fitos, az erkölcsiség, és annak próbakövei. 65. sz. Drámák. A' méregkeverő, Scribetől, 's a' Notredami harangozó Hugo után, fordítva Pály által, 69. sz. Német literatura. Ország- 's népismeret. Pulszky' angol utazása, 70. sz. — Literaturai mozgalmak, 78. sz. Magyar tudós társaság, 80. sz. Kérelem, 80. sz.

MAGYAR LITERATURA.

Philosophia.

- 1) *A' philosophiának jötevő befolyása a' státus' és egyes emberek' boldogságára, 's minden haszna mellett a' töle való idegenkedésnek okai. Vecsei Józseftől, midőn a' debreczeni H. V. T. anyaoskolában a' philosophia' tanítószerkét elfoglalná 1837. Debreczen, n. 8r. (Utánnyomatva a' Tudományos Gyűjtemény' 1837ki 1ső kötetében).*
- 2) *Az erkölcsiség, és annak próbakövei. Fitos Páltól, midőn a' nagykörűsi H. V. T. oskolában mint philosophia' professora tanítói hivatalába belépne. Pesten, 1837. n. 8r.*

E' két értekezés, midőn más sok illyest mellőzhetünk, három tekintetben érdemi figyelmünket: a) mint philosophiaiak, mert a' philosophia a' több tudományok' előnkbe tolongó tartalmának gondolat-lelkesítője, rendszerezője, és mint ilyen kifejlendőknek, főntebb, folyvást főntebb vezetője. Nincs ismeret, vagy ha volna is, zavart az philosophia nélkül; a' zavart ismeret pedig nem tudomány. b) Mint philosophiai székefogalók; minthogy a' beköszönő' beszédéből, annak tudományos allására következtetünk, mert né-

melly tanítóknak közvetlen szellemi lételöket is, csak akkor vesszük észre a' tudományos világban, midőn már mint oktatók pattantak föl; így velök ismerkedni előszöri beköszönő-jök által van szerencsénk. Valóban igen tág szabadalommal bírnak a' tanítók. Ohajtanók, hogy ezen szabadalom, több, azon tudományban szabadon taníthatókra terjesztetnék. c) Mint a' tanítványok' philosophiai nézetöket irányzó; mert legyen a' tanításnak tartalma érdekes, vagy érdektelen, előhalasztó, vagy visszaverő a' gondolkozás' országában; illy következzel lesz az, az ifjak' fogékony és képzekegy tehetségeikre is; már pedig az egész szellemi világ az ifjak' józan, vagy veszélyes gondolkodásán emelkedik; következzel, hogy a' philosophia-tanításnak józan megfontolással kell történnie, világos. — Mi kevés az a' szerencsés ifju, ki, az előitéletes nevelés, és hibás oktatás' homályán kedvezőbb körülmény által ki tud verődni! Ezeknek előbocsátása után, lássuk az első értekezést.

Az első értekezés' szerzője, munkáját, két nagyobb pontra osztja. Az elsőben szól a' phi-

losofia' hatásáról a' státusra és egyesekre; a' másodikban a' philosophiátóli idegenkedés' okait hordja fel. Az első pontban örömmel olvassuk azon lelkes előadást, mellyel szerző a' philosophia' hatását rajzolja. Örömmel olvassuk azon világos kimondását, hogy a' philosophiának az alacson empirismuson felül kell emelkedni. Mellyek midőn egy oldalról érzéket, és kedvet mutatnak a' philosophia iránt, más oldalról világosan kitűntetik azt, hogy szerző azon tudománynak, mellyben fölépe, irányával ismeretes. A' második pontban fölhordott okokkal, mint olyakkal, mellyek sokakat a' philosophiától elidegenítenek, teljességgel nem foghatunk mindenben kezét; nem azért mint ha talán a' paradoxomaniának, a' vakmerő a-prioriságnak, a' philosophiát és positiva vallást egyítő ügyekezetnek, a' száraz systematismusnak, a' capnosphiának, a' határtalan terminológiának, a' közértelem' teljes megvetésének, a' philosophiai rendszerek' mindennapi felnövéseinek, forró baráti lennének, mellyeket szerző úgy hoz fel, mint a' philosophiától idegenítő okokat, mert ezek kétségkívül mint túlságok, minden esetre a' tárgytól, mire irányozvák, visszataszítók. De kérdejük: ki mondta, és ki mondja a' paradoxomaniát, a' vakmerő a-prioriságot 's több illyeket philosophiának, 's az illyesmikkel foglalatostkodókat philosophusoknak? És így az illyek nem philosophiától, és philosophusoktól, hanem attól, a' mik, idegenítenek. Itt a' tudós szerző némelly philosophiai rendszerekkel elégedetlenségét akarja röviden adni. De könnyebb a' világ' bohózatait túlságos képekben magának alkotni 's ezeket kigúnyolni, mint a' philosophia' rendszereit fölszedni, és azokat okokkal elfogadni vagy elvetni, 's romjain újat emelni. Ohajtottuk volna tehát, hogy a' tudós szerző, a' különböző philosophiai nézeteket 's nagyobb fordulatokat szedte föl 's azokra vagy azok fölött építette volna saját nézeteit. Illyesmit várunk egy philosophiai tanítószéket elfoglaló beszédétől, nem túlságok' fölhordását, 's azoknak nagyon könnyü ostromlását. Igen könnyen töri el szerző a' pálczát Hegel' philosophiája fölött is, az inter quartum, et quintum locum, magnum esse spatium, neque ibi planetam desiderari apparet-et, és Eschenmayer' 's Bachman' véleményeiket idézvé ellene. Az elsőre, sajnáljuk, miért nem idézi a' tudós szerző, hol

mondja Hegel az érintett szavakat? Mi Eschenmayer 's Bachman' véleményöket illeti: azok, miket ök Hegel ellen fölhoznak, reájok illik, ázzal a' különbséggel, hogy dualismusaik által ellen tévén istent a' mindennek, üres eszményileg alkoták azt, midőn Hegel realis istenre akar vezetni. — Egyébiránt a' tudós szerzőnek eddigi philosophiai munkálatai, azon világos kimondása, hogy nem empiricus, 's a' philosophia iránti lelkesedése, fölhagyják azon reményt, hogy nézeteit a' philosophiáról megismertetendi, és tanítványai' gondolkozására a' kor' lelkéhez illő philosophia által hatand.

Mi a' második értekezést, u. m. Fitos urét illeti; ennek is két része van: egyik a' philosophiát, másik a' történettant érdeklő. Mi az elsőt illeti: Ebből sehogy sem tudjuk kilesni, mi nézete legyen a' szerzőnek a' tulajdonképi philosophiáról, mi rendszert követend, sajátot-e, vagy mások által alkotottat. Annyi világos, hogy az egészet keresztyéni érzés futja el, 's így az egész, józan keresztyén philosophia (philosophia christiana). A' történettani pont külsőleg és belsőleg kissé van érintve. Előzi a' beiktatandó professor' beszédét iskolainspector Bakos Ambrus ur' iktató beszéde. Örömmel olvassuk ebben azon hármass kivánatot, mellyet szerző az ifjakhoz intéz, hogy azok jó polgárok, jó erkölcsűek, 's igaz magyarok legyenek. De sajnáljuk, hogy az első kívánatnál szerzőnek a' szabadságról álfogalma lévén, minden szabadságot látszik aláörni a' polgári szerkezetnek. A' polgári szerkezet személyi, vagyoni és cselekvési szabadságon emelkedjék; különben minden helyzetben kisebb, és nagyobb zsarnokok bitorkodnak, és sértik embertársaik' jogait. A' második kívánatnál a' mindig lefelé nehézkedő testiség miatt, a' philosophiai elveket helyesen támogatja szerző a' keresztyén vallás' morálja által; ámbár minden tekintetben a' tettelegesekre támaszkodni bajos. A' tett az észnek legyen alárendelve. A' harmadik igen szép kívánatnál több szökések vannak az okoskodásban. Való, hogy a' hazai nyelv' beszélése 's művelése igaz magyarrá teszen, de még nem egyedül. Való, hogy a' művelt római nyelv, a' középkori barbar népek által lett nyelvkeverékké; de mi illyes előntést nem érzünk, sőt illyesmitől, illy nyelvkeveréktől nem félhetünk. Való, hogy sokan, talán közönségesen, tudományos, talán elég nyelvtudományi előkészület nélkül is

lépnek föl az írói pályára; de a' hatalmas közvélemény' részrehajlatlan bírálata alatt, minden hasztalanok elenyésznek. *Opinionum commenta delet dies.* Az ifjat mindig lelkesíteni és nem visszaverni kell. A' gondolkozásban nem szabad szökni. A' gondolkozás szoros és egyenes következetü legyen.

Az örömnünetet megnyitó és bezáró verseszetek olly érzésből származtak, 's olly szellemmel írják, milly efféle alkalomhoz illik. Sajnáljuk, hogy helyenként nyelvhibákat fedezünk föl; de ezek tanítványoknak megengedhetők, midőn mind a' beiktatandónak, mind a' nyelvtudományba bevágni akaró iktatónak beszédeiben is több illyek szemlélhetők.

23.

Drámák.

- 1) *A' méregkeverő. Színjáték három felvonásban, írta francia nyelven Scribe, Cartil Blage. Magyarra tette Pály Elek, színészársaság' igazgatója. Szegeden, nyomtatta Grün János, Pály Elek' költségén, 1836. n. 12r.*
- 2) *Boldogasszony' templom' harangozója (Notre Dame). Évrajzi regényes dráma hat szakaszban. Hugo Victor után (?) magyarra tette és kiadta Pály Elek, Kassán 1837, nyomtatta Werfer Károly. 16r.*

Mulattató íróink — 's még a' boeotiai szélesség' fokai alatt tenyészők is, az 1770tájban vitézkedett Kónyi Jánoson kezdve, le a' tegnapelőtti *Hasznos Multságok'* rejtett szó-faragójáig — olly ártatlan, 's nem ritkán olly tiszteletre méltó, ha mindjárt értelmi tehetségeikkel épen megfordított arányban álló czélok felé törekednek: hogy valahányszor a' Figyelmező' juryját fellépni látom, erről amaról kárhóztató itéletet mondandót, mindannyiszor olly alkotmányos hatalom után tekintek, melly még ekkor is megkegyelmezessen a' bünösnek. — Ez előzményből láthatja kiki, hogy még egy tuczat színmű' fordítására fogom Pály urat felbátorítani.

Igen, igen, — csak fordítson Pály ur ezentúl is, de ha merem kérni, fordítson máskép.

Előttiünk fekszik a' „Méregkeverő“ Scribe-től (társának csak alárendelt befolyása lehetett a' műre). Tudva van, hogy Scribe' színműveit nem annyira a' characterek' valósága, a' kifejlesztés' biztossága és következetessége, 's általjában a' kivitel' szabályszerűsége, mint inkább a' rendszerint igen érdekes szöveg, és a' mindig meglepéssel járó feloldás, mindenek

felett pedig nyelv és dialog honosították száz és száz színpadon a' Nevától a' Tajóig. A' scribei dialog sebes, szikrázó fordulataival, soha meg nem szakadó fonálával, 's kedves elevenségével, főleg vígjátékiban, Destouches' és Piron' fényes ecsetére emlékezteti az olvasót. 'S ezek így lévén, bizony nem emberség, 1836ban olly nyelven adni nálunk Scribe'nek egy darabját, melly sok helytt nem jobb de-Zechenter' drámai nyelvénél, melly nyerseségekben gazdag, szakadatlan sorát képezi a' legkülönnemüebb botlásoknak.

E' vád a' „Notredamei harangozóra“ is alkalmazható. De itt még azonfelül szerencsétlenül is választott a' fordító. Elmondott már nálunk is többször, hogy színművet beszély' vagy regény' nyomain alkotni, veszedelmes feladás mindig. Aztán Pály urnak, ki több rendbeli operának lefordításával is bajlódott, tudnia illenek, hogy maga Hugo Victor is daljátékba öntötte Esmeraldát, hogy ehhez Bertin', a' *Journal des débats'* főszerkesztőjének művészeti képességéről ismeretes leánya muzsikát írt, 's hogy ennek színi hatása is — ha már csak ugyan színre akarjuk hozni a' románt — nagyobb és tisztább fogna lenni, mint az itt közlött fonák keveréknek, mellyben a' sylphid alakú Esmeralda, a' bájos gitanilla, frankfurti Pfefferrösellé gyúratott.

De elég, nehegy megfedekezzen azon könyörületről, mellyel e' czikkelyt megnyitottam.

Igen, igen; csak fordítson Pály ur; de ha merem kérni, fordítson egyebet ezentúl.

63.

NÉMET LITERATURA.

Ország- 's népismeret.

- 1) *Aus dem Tagebuche eines in Grossbritannien reisen den Ungarn. Pesth, Heckenast, 1837. 8. 230 l.*

Érdekes lehet ránk nézve egy földink' figyelemre méltó munkájáról a' külföld' véleményét hallani, kivált midőn az ismertető a' szerző' álláspontjára is figyelemmel van. Menzel' *Literaturblattja* a' Pulszky' munkájáról így ír:

„Íme huszonhat fejezet, mellyek többnyire leírásokat, néhány közüle főképen itéleteket foglalnak magában. A' szerző' nemzetisége, legalább bizonyos tekintetben, eredeti, talán szabály elleni megítélést ígére; de ha valami

*

bélyegző magyarságot találunk a munkában, az nem egyéb mint a lélek rendkívüli frisége, vidorsága, 's némi ifjontóság, valami azon legújabb lovagiságból, melly a magyarok valódi mesterségében bizakodva, az idő vad paripáját az europai aristocratia széles sírján átugratni reményli, 's katonai nyugalommal néz az elestekre 's elesőkre, bizodalmasan nézve a jövőndőbe, míg amazok csak a múltban lelik boldogságokat. Lássuk, mikép itél egy magyar nemes a francia 's angolországi aristocratiáról (l. 172): „Franciaországban mindig az aristocratia személyei, Angliában annak elvei ellen folyt a vita. Franciaországban a nemesség egészen el volt a néptől zárva, még Párizsban is a köznépszeméitől távol élt, távol a nép zajától; palotái az udvar és kert közé építve, az utca felé csak kopasz falat mutattak, melly a benézést gátlá. Az illy kizártság által ingerlett nép oda toladott, hova nem bocsáttaték, 's elrontá a palotát, mellyet nem láthata. Az angoloknál ellenben a személyességnek semmi köze az elvekkkel; 's a legkiáltóbb ellentételek e tekintetben napi renden vannak. A legdühöngőbb radicalis sem sérti meg soha a társaság aristocratiai formáit, a legmegrögzöttebb tory soha sem kerülendi kevélyen a népeli érintkezést; Anglia legszabadelműbb lordja, Durham gróf, legkevélyebb paire a három szigetországban. Franciaországban testileg, fejenként esett el az aristocratia a guillotine bárdja alatt, míg Angliában az elv esik el vér és könny nélkül; egyik szellemi erő, egy másik nagyobb szellemerő által. Franciaországban a nemesség elválhatlanul tapad az udvarhoz, 's hézag maradván közte 's a nép között, bukása a királyságot is magával ragadta; Angliában ellenben a pairség a fiatalabb czímetlen fiak által kötve marad a néphez; érdekei soha sem voltak kizárólag udvari érdekek, hív maradt elveihez, mind a királyi hatalomnak mind a népakaratnak ellenébe lépve, maga ügyét nem cserélve föl az uralkodó törzsökével. Így történt, hogy az alapalkotmány minden változása lassan és csak erkölcsi erő által hozaték létre, 's francia szellemben ott revolutio lehetetlen volt. Az angolokat józan gyakorlati eszköz mindig megóvta a kicsapongásoktól, 's csak akkor folyt vér, ha azt a sötét vallási fanatismus felhői éjbe takarták. Sajnos, de az illy meg-

rázatás' lehetsége még mindig ben van e nemzet' characterében, míg frivol szomszédaik a csatornán túl minden pillanatban készek magukat politicalai ábrándokért föláldozni; ellenben véreket sokkal drágábbnak tartják, mint hogy abból vallási hitért csak egy cseppet is áldoznának. Ezen ellentétel minden esetre nevezetes az angoloknál: az anyagi érdekekért szellemi fegyverrel vínak, a vallási összeütközéseknél pedig könnyen testi erőre hivatkoznak, mint naponként látni Irlandban a catholicusok' és protestansok' összeveszésénél.“ Nem tagadhatni, hogy egy fiatal embernek illy vizsgálatai igen ép szemet árulnak el.

Hazájáról is szól a szerző 's, mint látszik, ritka őszinteséggel 's igaz iránynyal: „Csak nem rég tudtunk meg valamit Raumer által Poroszország városi rendéről, de hogy Magyarország, azon olly kevéssé 's olly rosszul ismert Magyarország már századok óta bir hasonló intézeteket, mellyek egyedül igazi kulcsai azon ország' hieroglyphi helyzetének, az senkinek sem jut eszébe. Különös; majd egy ezredév folyt le, mióta e nép China' falai alól Európába tört, 's mind eddig idegen maradt a többi népektől, mint ha most is chinai fallal volna kerítve, mellyen át csak egyes zavart hangok ütődnek ki néha, mikből ez hamar hőskölteményt csinál, a másik békös rabszolgák' panaszait, de kikerül minden keveset aggódik. 'S még sincs egyiknek is igazja. Magyarország nincs azon kevély nemesi függetlenségtől elfogulva, melly rabszolgák' békóin emelkedik magasra, 's melly Lengyelországban elveszett; nem akar ugyan vesztegleni ott, hol egy század óta megállapodott; de nyugoti Európától idegen és elválasztva, nemzetileg akar kifejlődni, nem, örült szabadságmámortól elszédülve, idegen szerkezeteket oltva magába, nem kapkodva léghé épült rendszerek után. Vezértornya, mellyhez közjóra törekvése közben evez, municipalis alkotmánya. — A nemességtől szabadon választott municipalis tisztek' kezében van az egész birói hatalom 's a vármegyék' kormányzása; az utolsó azonban csak annyira, a mennyiben a nemesség vele megegyez, melly évenként négyszer, 's szorgos esetekben többször is összegyülekezik, számot kérni a tisztektől 's tanácskozni az igazgatás' rendszabásairól, azokat elfogadni, vagy elmelőzni. Magyarországnak nincs képviselői, ha-

nem inkább mandatarisi alkotmánya. Minden vármegye két követet választ 's utasítást ad nekik, mellyhez annál szigorubbann kell tartaniok magokat, mivel a' vármegye' gyűlése (mellynek ők az országgyűlés' folyamáról tudósítást adni kötelesek) joggal bír őket az országgyűlésről visszahívni, az utasításokat megváltoztatni vagy kiegészíteni. Ezen jog nem csupán a' papiroson marad, 's az utolsó országgyűlés is ada megváltoztatott utasítások' 's visszahívott követek' példáit. — A' vármegyék' nagy száma 's azok' egyenkénties csekély nyomatéka ellensúlyul szolgál ezen alkotmánynál azon korlátolt és kisszerű tartomány-szellemnek (Provinzialgeist), melly legközelebbi köréért megfelejtkeznek az egésznek javáról, mint a' schweizi cantonoknak gyakran szemökre vették. Ezen hon azonban többet hajlódik nemzetiségre' kiegyenlítésével, mint minden politicalai kérdésekkel. „A' hódító magyarok a' nemességet képzék 's a' kormányzást magoknak tarták; külföldiek, főképen németek, a' városokban telepedtek meg, 's szabadalmi leveleket kaptak; a' meghódított szláv és oláh törzsökök rabszolgák lettek. De ezen viszony nem áll többé, a' Tisza' 's alsó Duna' mellékén magyarokká lettek a' parasztok, a' Horvát- és Lengyelországhoz szomszéd nemesség' szláv lett 's a' királyok' gyakori nemesség-ajándékai összevegyíték a' nemzetiségeket. Csak a' polgárság maradt, kevés kivétellel, német, 's épen ezen elszigetelt állása miatt nem jutha súlyhoz az országban. A' legújabb időben, nagyobb azon országban a' nemzeti egység mint a' politicalai szabadság utáni törekvés, 's ez gyakran csak ürügye amannak: „Mindazon jótékony törvényjavaslatok, mellyek a' kormánytól elfogadtattak, fél annyi megnyugvást sem okoztak az országban mint a' magyar nyelvnek törvényes nyelvvé tétele. Évtizedek óta ez volt az ország' főkívánása, melly, a' rangok' szoros elkülönöttsége 's a' sokféle nemzet és vallás általi szétszaggatottsága miatt valamely kötelék után vágyódott, melly az egészet egybe kösse. Ehhez járult még a' nemzeti büszkeség; a' holt latin nyelv nehezen nyomta az álhalálból fölébredt nemzeti élet' mellét, 's törvények ohajtottak olly nyelven, mellyet anyai emléiken tanultak, nem a' lármás iskola' porában. Europa' többi népeivel egy fokra akartak jutni a' lakosok, a' monostori deákság' igáját leve-

tették, 's fejedelmökkel azon nyelven szólnak, mellyen gondolkodni 's érezni tanultak.“ (Elmellőzzük itt az ismertető' közbevágó szavait, mellyek német közönség előtt kívánnak csak felvilágosítást, magyar előtt nem).

De tulajdonképen Angliáról kell szólanunk. Térjünk ismét által a' csatornán, 's kövessük utazónkat a' Themse-melletti nagy világvárosba, az ótudós Oxfordba, a' gőzölgő Birminghamba, Wales, Irland és Skótországba. Először is Londont festi le 's az angolokat általános nézetben, azután külön egy angol vasárnapot, mellyből egy, igen nevezetesnek találunk helyet itt közlünk: „A' vasárnap, a' nyugalom' ezen kényelmes napja, mellyen minden más helyen a' hétköznapi gondok a' vasárnapi köntösön hevert porral együtt lekefélétték; midőn a' hit az egyházban, a' vidámság a' köz mulató helyeken néhány pillanatra megszünteti a' rangok' különbségét, a' kereszténység' ezen vidám saturnáliái, elveszték Angliában jelentésüket, szomorúság' 's törődés' napjaivá lettek, mellyeken a' vigalom 's annak kijelentése, a' muzsika, hünné válnak, és sötét csend terjeszti ki varju szárnyait az egész ország felett. — Nem is lehet kiszámítani, milly befolyással van a' vasárnap' ezen judaizáló szentnek-tartása az alsó osztályok' characterére; mert épen azon egyetlen napon, mellyen a' dolog nyugszik, bezárvák a' muzeumok és játékszín, elnémul muzsika és táncz, 's így a' nép' nevelése 's művészet-általi finomítása lehelenné lesz. Az így nem mulatható nép pedig könnyen vigasztalást talál a' politicalai 's vallási fanatismus' ingerültségében, 's a' pálinkacsapoknál. A' különböző secták' és egyházak' szokásaival még ismeretlen lévén, meg akarám látogatni a' legjelesb, „kápólnákat és imádkozó házakat“, mert „templomokkal“ csak a' High Church (magas egyház) kevélykedhetik. A' történet először is catholicus kápólnába vezet. Meg kell vallanom, hogy protestáns létemre is, mélyen voltam megilletve a' hely' és szertartás' ünnepélyétől; 's mikép is ne, midőn azon isteni szolgálatot, melly különben a' többiek felett veszi magát körül külső fény- és dicsőséggel, itt szegény állapotban látjuk, alig bátorkodót, nyilván föllépni? — Egészen másnemű volt azon érdek, mellyet egy quaker-gyülekezetben tapasztalék; csendesesen, hallgatva ültek egy oldalról a' férfiak fődött fejjel, a' nők szürke kalap-

jaikkal a' terem' más oldalán, mellynek csupasz, pusztá falai minden legkisebb ékesítés nélkül voltak. Egy negyedóráig legcsekélyebb zaj sem zavarta a' halotti csendet, ekkor egy öregded nőszemély fölkel a' terem' felső végén 's félig hangos szavon kezde beszélni; kár hogy igen messze voltam tőle 's szavait nem érhetém. De alig végzé, mikor egy melancholicus női alak közel hozzám fölállt 's könnyek között, benső levertséggel egy hosszú beszédet tart a' szerelemről 's bűnbánásról, és ismét a' szerelemről, — mindig ezen pontra tére vissza. Sajnálám, hogy a' szerelem' ezen apostola szebb nem volt, mert a' nem szép alak minden pillanatban kitörle a' beszéd' hatását. Az egész gyülekezet figyelmetlennek látszék; kiki tulajdon gondolataiba merült. — Innen egy methodista-kápolnába mentem. Mint a' quákereknél, úgy itt is több nőt találtam mint férfit, de már csinosabb tolettal, az ajtó előtt kocsik, formaruhás inasok. Az isteni szolgálat énekből állott, föl-váltva az új 's még inkább az ó testamentom' olvasásával, — és imádság- 's lithurgiából. A' szónok' és karénes' jelenléte két külön cathedrán, 's az egyik' hitszónoklatának, a' másik' felolvasásának, 's a' gyülekezet' éneklésének vegyülete az egésznek némi drámai színt ada. Még drámaibb volt egy embercsoport künn Smiethfielden, hol egy jól öltözött ember hatalmas szóval és erős mozgásokkal puritanusi zagyalékot monda el az ó testamentom' egyik textusáról. Az nevezetes, hogy minden felekezet Angliában sokkal többször hivatkozik az ó, mint az új testamentomra, hogy istenök a' bosszú' haragos, nem pedig a' szerelem' engesztelődő istene, örömeiket gyűlölő isten, az anachoreták' istene a' pusztában. A' lélek e' szomorú iránya, fájdalom, mindig közönségesebb lesz, és Sir Andrew Agnev' nevetséges billje a' vasárnap' szigorú szentül-tartásáról az utolsó parlamenti ülésben néhány új szavazatot kapott. De ez természetes következése Anglia' intézkedéseinek. A' gépelyszerűség, a' pénzvadászat elnyomja a' szellemet az emberben, a' haszon' fogalma uralkodik életben és politicában 's így természetesen be kell azon visszahatásnak állani, melly puritanusi szigorúságot mutat minden mulatság iránt, 's a' legjózanabb spiritualismust hirdeti. Ez Anglia' legfeketébb árnyéköldala, a' rózsák alatt lappangó kígyó; mert

ha valamikor Angliát erőszakos megrázás fogja megingatni, elég számban állandának elő John Knox' képdülő tanítványai, a' mostani társasági épületet lerontani 's romjaiból szomorú halottas házat építeni iparkodandók.

Következik a' nagy fenyíték-, 's a' híres örültek-házának, a' Bedlamnek leírása; majd a' colosseum, Astley's Adelaide Street Gallery, Zoological Garden, 's egy a' Crown- és Anchor-Tavernben tartott gyűlés. A' Londonban összegyűjtött műkincsek' megpillantása a' „világművészet“ általános vizsgálatára kapá el a' szerzőt, mellyben többi közt ez is áll: „Gyakori észrevétel az, hogy a' képtárakat sokkal többen látogatják, mint a' szoborgyűjteményeket, mellyekben valami titkos borzalmat el nem kerülhetni. Idegenül érezzük magunkat a' márványalakok között, Prometheus' agyag alkotmányainak látszanak, az életadó szikrára várakozók. A' festések barátságosabbak; ezer szálon függenek össze életünkkel, hitünkkel, minden érdekünkkel; míg a' szobrokban csak egy holt coloss' eldarabolt tagjait látjuk: mert a' mai szobrászat csak gyöngye viszhangja az ó plasticának, attól függő, nem a' jelentől. 'S még sem volna nehéz a' történetírás' ariadnei fonálával ezen tömkelegből kivergődni, 's megmutatni a' jelen' benső összeköttetését a' hajdannel, tömegesen összehasonlítva az emberi műveltség' tekintetében legfontosabb népek' emlékeit. A' világ' egy gyűjteményében sem olly könnyű ez, mint a' britt muzeumban, hol a' görög művészet az Elgin és Phigalian Marbles, a' római, Townley' és Hamilton' gyűjteményei, az egyiptomi a' francia expeditio' colossalis, 's hadi szerencse által ide vetett emlékei, 's a' legújabb szerzemények által olly méltó képviselőket kaptak; hol még azon fölül a' perzsa reliefekből 's indiai szobrokból egész kincs fekszik porosan, figyelmetlenül mint valami raktárban, 's csak az akarat hibázik, hogy néhány hajótehernyi chinai 's thibeti szoborművek által kiegészítetvén a' gyűjtemény, az emlékek' sorában az emberi nem' művelődésének 's műkifejlésének teljes történetírása adassék. A' művész előtt kiszámíthatlanok az illy gyűjtemény' hasznai, kilátandáná, hogy a' műben csak a' nemzeti elem maradhat fön, az idegen pedig, bár minő jeles legyen, elenyészni kénytelen. Látandáná, miként a' görög művészet Sándor által Ázsia' termékeny 's karddal föl-

szántott földébe elvettétvén, szépsége' daczára sem hozhata sehoh gyümölcset, hogy, mint a' pártusi 's bactriai királyi pénzek' során láthatni, hamar elnyeleték a' perzsa 's indus lénytől. Csak a' Ptolemaeusok' udvarában maradhata az által fön, hogy az egyiptomival egészen összeolvadt, melly elébb a' perzsa plastica' befolyásának, Cambyses' berontásakor ellenállt, de változást abban sem hozhott elő. Ezen ország' művészei még egyszer idegennel keveredtek egybe, mikor Hadrian itt elveszté kedvenczét, 's műremek által akara neki halhatatlanságot adni; de a' római olly kevéssé lön egyiptomi, mint ez a' polycleti canon' utánozója. — Mind a' mellett, hogy ez mind nem új 's gyakran ismételtetett, festőink még is mindig Raphaelék és Fra Angelicók akarnak lenni, szobrászaink mind Michel Angelóra 's Phidiasra stb. gondolnak. E' gyűjteménynél a' művészetinél még nagyobb volna az emberi érdek. Itt először is az indus tűnne föl stb."

Szerzőnk egy pillantást vetvén az angliai pártokra, Windsor, Oxford, Blenheim, Salisbury, Wiltonhouse és Stonehengebe vezet bennünket, 's az Avon' és Wye' partjaira, Bathtól Monmouth, Birmingham, Warwickcastleig. Ezen két utolsó helyet egymás' ellenébe tévén, igen kedves megjegyzést teszen: „Birmingham' és a' közel Warwick' elentétele, hol az aristocratia 's az első születési jog olly ragyogón tűnnek föl, megmagyarázza sok lelkes férfi' hibáját, kik „holtként“ örömeztébb néznek a' multra 's annak poesisát kívánják vissza, mint a' jövődöre, hol nem látnak egyebet józan pénzcsinálásnál, hol a' lélek a' test' szolgálja. Egészen elfeledik, hogy az elme utóbb mégis mindenütt győz, 's hogy épen az aristocratia' kizáró bitortlása kényszeríté a' népet Angliában magát a' szorgalom' karjaiba vetni, 's a' pénz' aranyfénye által a' születési aristocratia' nymbusát meghomályosítani; hogy a' józan gazdálkodás 's a' tükepénzek' költésztelen összehalmozása a' pazarló hajdan' természetes ellensúlya, a' nyavalya' gyógyító crisisé. Valamig tavaszszal rózsák virulnak, valamig az ifjúság, napfény és szerelem a' világról el nem tűnnek, addig nem félek, hogy a' poesis visszatérend az egekbe, sokkal erősb ő, mint hogy gőzgépfüst, gyárzörej 's az arany' józan csendése által elenyésznek.“ Warwickcastlen ki-

vül még két új építmény tűnt fel utasunknak, hol a' polgári 's nemesi gőg versenygenek: „Hopper építész' költői lángeszének 's Pentland nevű birtokos' jó izlésének tanúja ez, ki mint a' czímetlen kalmári gazdagság' képviselője ezen Penrhyn nevű márványvár' építése által a' vitakeztyűt lábai elébe veté a' nemesi gőgü Anglia' születési aristocratiajának, 's a' régi bajnoki stilben olly emléket építtete, melly az egész szigetországban méltó társat nem ismer; melly pompára Warwicket is, ezen legszébb virágot Anglia' kertében, fölülmulja. A' westminsteri marquis, Anglia' leggazdagabb lordja, fölveté a' keztyűt 's a' leggazdagabb, tükéletesen góth stilben Eatonhallt építeté Chester mellett. Ötszáz ezer fontot fordíta reá, de hibázott nála a' kalmár' vas akarata 's pontossága, 's az egész nem bir minden részében hasonló harmoniát, 's stilje nem mindenütt egyenlő tiszta. — Igen, ezen Penrhyn-Castle súlyos intőjel az aristocratia'ra nézve, mert ha egyszer a' pénz illy módon lép föl, álljon ellene, a' ki tud."

Nordwales, Liverpool, Manchester és Cumberlandon által Irlandba vezet a' szerző, mellynek nyomorúságát neki tulajdon melegséggel és élénkséggel írja le; végre a' régi hirű Fingáharlangba vezet Staffa' szigetén, a' skót felföldre, 's Edinburghba, hol az Edinburgh Rewiew által huzdítva, egy pillantást vet Anglia' literaturájára.

A' könyv a' legújabb idő' legérdekesb utazási munkái közé tartozik. Egy olvasó előtt sem maradhat a' nyelv' fris színezete, 's az éles, tiszta fölfogás rejtve, melly ezen kevés próba közleményből is kitünő."

4.

Literaturai mozgalmak.

— Legújabbban megjelent a' magyar tudós társaság' költségeivel: Sebészség, mellyet előadási kézikönyvül kiadott Dr. Chelius M. J. heidelbergi prof., ford. Bugát Pál. Második kötet. Egy a' két kötethez tartozó deáknémet-magyar, 's magyar-deáknémet műszótárral. Budán, az egyetem' bet. n. 8r. 464 lap, 's így több mint száz lappal bővebb az első kötetnél; ára azonban, kötve, ennek is csak 1 ft. 40 kr. cp.

A' pesti orvosi karnál doctori rangot nyertek között a' folyó év első felében 19 latinul, egy németül és csak három magyarul értekező volt, kiknek iratait itt ajánlással kell feljegyeznünk: 1. Or-

vosi elmélkedés a' hirtelen meghülésről, melyet . . közre bocsátott Regéczy Miklós, Borsod-Ábrányi fi. Budán, az egyet.' bet. n. Sr. 16 lap.

2. Kisdedek' fürösztéséről és mosásáról, ért. Róthkrepf Ferencz. Pesten, Trattner-Kár. bet. n. Sr.

3. A' fölserdülésről, értekezik Kugler Leopold, siklói fi. Budán, az egyet.' bet. n. 8. — Ellenben a' második félévre örvendetesbek a' kinevezések. Az imént lefolyt julius hónapban négy értekező közt magyar három volt, 's mind a' háromnak munkája sok tekintetben fontos: 1. A' föld' színe' változásai, írta Sipos Károly, orvos dr. Budán, Bago' bet. n. Sr. 18 l. (Nagy nevezetességű tárgy, mellyről, a' Tudománytárt 's Athenaeumot kivéven, alig közöltetett literaturánkban valami). — 2.) A' szülészeti műtémények. Írta Csirke Lajos, orvos dr., szülész és szemész mester. Budán, Bago' bet.' n. Sr. 79 l. — 3. A' hűdhólyagkő-morzsolás. Írta Réczey Imre (hites ügyvéd) orvos és sebész tanár, szülész mester. Budán, Bago' bet. n. Sr. 92 lap egy köre metszett táblával. — Örömmel látjuk illy iparok által orvosi literaturánk' egy fontos ágát virágzásnak indulni, a' nyelvet minden irányában fejtetni, műveltetni; 's csak azon ohajtásunkat fejezzük itt ki, árultatnának az effele dolgozatok, hogy kiragadtatván az academiái archivumok' feledekeiből, a' literatura' barátai, 's magyar sebészeinktől megszerezhetők legyenek, 's így két oldali üdvös hatások az életbe menjen által. Így nem kevés szakaszai mentettek volna meg már eddig is az orvosi tudomány' sok részeinek; és pedig nem csekély javára a' dolgozni 's tanulni vágyóknak; mert köztök több, a' tudomány' jelen állapotja szerint készült, igen haszonvehető monographiák találatnak. Köszönet tehát, és dicséret azon fiatal barátinknak, kik elég lelkesek, pályajok' minden léptein, mindenek felett a' haza' dicséret, a' nemzet' ohajtását, 's műfeleik' szükségeit hiven szemek előtt tartani.

Schams' folyóiratának második füzeté megjelent illy czimmez: Magyarország' bortermesztését 's borkészítést tárgyzó folyóirat. A' szőlőbirtokosok; művesek 's mezei gazdák' számára. 2d. f. Pesten, Landerer' bet. Sr. 94 l. a' textusba nyomtatott, fametszetű képekkel. Ára csak 30 kr. cp. Tartalma: 1. A' szüret Magyarországon, és néhány, ezen foglalatosság körül tett figyelmeztető pillanat. 2. A' száraz szőlőszemnek aszu, és ese-

Az Athenaeumból hetenként kétszer, egyminat csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Félévi ára a' kettőnek helyben kihordással, vagy könyvárosi úton, havonként szállítva 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Veltapédányok félvenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedeként is válthatnak példányt.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

mege borra való használásáról kedvező esztendőokban. 3.) Valami a' pezsgő bor' készítéséről, 's néhány adat, mikép lehet ó borból mindenütt champagneit csinálni. 4. Újabb tapasztalások 's vizsgálódások a' pálinkának borból készítéséről. 5. Pinczebeli gazdaság. 6. Az 1835ki bortermő év' körülmenyes leírása. 7. Közlések a' hazai szőlőművelés' barátiról. 8. A' közönséges országos venyigeiskola Budán, az arra 1836ban tett adakozások és költségekről számadás. — A' könyv németül is megjelent, 's ugyan azon áron árultatik.

Heckenastnál legújabbán a' „Magyar történeti színművek“ harmadik kötete jelent meg illy másodczimmez: A' király Ludason. Történeti vigjáték. Írta Gaal. 18r. 90 l. 48 kr. cp. — és: Kisfaludy Sándor' munkáji. Hatodik kötet, regék. Negyedik rész: Csobáncz, Tatika, Somlo. (Harmadik kiadás). 16r. 1 ft. 20 kr. cp.

Magyar tudós társaság.

A' m. t. t., a' fens. főhg-nádor-pártfogy' helybenhagyásával, nyolczadik nagy gyűlését f. évi augusztus' 31. az igazgató tanács pedig ülését sept. 3. nyitandja meg. Az academiái tagok' részere a' megjelenés' napja augusztus' 30., az igazgatókra nézve sept. 2. A' nyilvános vagyis köz ülés' napja 's órája a' gyűlés' folyamatja alatt leszen köztudomásra hozva. Pesten, julius' 24d. 1837.

Az elnök' rendeleseből
D. Schedel Ferencz, titoknok.

KÉRELEM.

Több felől érkeznek hozzánk, kivált fiatal írótól, munkák az Athenaeum 's Figyelmező' számára és levelek, mellyekben, el nem fogadások' esetére, a munkákról bírálatok kívántatnak. Némi kellemetlenségek' kikerülésére kénytelenek vagyunk ezennel jelenteni, hogy, bár mi nagyon ohajtanánk is e' kívánatoknak megfelelni, arra nem vagyunk képesek; egy részről már sok nemű elfoglaltságaink miatt sem, de más részről az illetén levelek' száma is olly sokra megyen, hogy ha mindenikre válaszolni akarnánk, alig fognánk levelezéseken kívül egyebet tehetni. Kérjük tehát tisztelt irótársainkat egész bizodalommal, elégedjenek meg munkáiknak folyóiratunkban fel, vagy fel nem vételével, 's ne vegyék balúl, ha minden leveleikre nem válaszolunk.

Az Athenaeum 's Figyelmező' szerkesztősége.